

УДК 140.8: 616-051

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ КООРДИНАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТРАДИЦІЇ

Ковтун О.М., аспірант
кафедри суспільних дисциплін

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті здійснено аналітичний огляд теоретико-методологічних інтерпретацій проблеми світоглядної культури. Відстежено генезу та виявлено основні тенденції становлення цього комплексного філософсько-культурологічного феномена. У контексті філософського й педагогічного дискурсу розкрито багатовекторність сутнісних підходів щодо осмислення світоглядної культури, її структури, функцій, особливостей впливу на формування особистісної культури, а також специфіку її формування в навчально-виховному процесі. Показано, що світоглядна культура постає істотною компонентою загальної культури особистості та елементом духовності, що значною мірою визначає ціннісні орієнтири, які окреслюють шляхи змістового наповнення життєдіяльності суб'єкта та способу його існування.

Ключові слова: *світогляд, культура, духовність, світоглядна культура, людина, особистість.*

В статье осуществлен аналитический обзор теоретико-методологических интерпретаций проблемы мировоззренческой культуры. Отслежено генезис и выявлены основные тенденции становления этого комплексного философско-культурологического феномена. В контексте философского и педагогического дискурса раскрыто многовекторность сущностных подходов по осмыслению мировоззренческой культуры, ее структуры, функций, особенностей влияния на формирование личностной культуры, а также специфику ее формирования в учебно-воспитательном процессе. Показано, что мировоззренческая культура предстает существенным компонентом общей культуры личности и элементом духовности, который в значительной мере определяет ценностные ориентиры, намечающие пути содержательного наполнения жизнедеятельности субъекта и способа его существования.

Ключевые слова: *мировоззрение, культура, духовность, мировоззренческая культура, человек, личность.*

Kovtun O.M. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL COORDINATES OF THE INVESTIGATION OF THE PHENOMENON OF WORLD-GOVERNMENTAL CULTURE IN THE PEDAGOGICAL TRADITION

Theoretical and methodological interpretations of the problem of world-view culture were analyzed in this article. The genesis is traced and the main tendencies of the formation of this complex philosophical and cultural phenomenon are revealed. In the context of philosophical and pedagogical discourse, the multidirectional approach to comprehension of ideological culture, its structure, functions, peculiarities of influence on the formation of a personal culture in general and the specifics of its formation in the educational process are revealed. A world-view culture as an essential component of the overall culture of the individual and an element of spirituality, which largely determines the value orientations, which outline the ways of meaningful content of the life of the subject, style and mode of its existence is shown.

Key words: *worldview, culture, spirituality, worldview culture, person, personality.*

Постановка проблеми. Формування світоглядної культури майбутніх фахівців – один із пріоритетних напрямів профільних навчальних закладів. Адже вагомими завданнями фахової підготовки студентів є не тільки отримання професійних знань, а й становлення особистісної культури та світоглядних орієнтирів. Саме якісно організований навчально-виховний процес повинен визначатись питаннями духовного й творчого розвитку студентської молоді, що уможливується крізь призму цілісної організації навчання та самоосвіти на основі загальнолюдських цінностей, потреб соціальної адаптації та вихідних засад загальнокультурного становлення особистості. Це значною мірою зумовлює необхідність вивчення феномена світоглядної культу-

ри в системі теоретико-методологічних координат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми світоглядної культури завжди хвилювали людську думку та викликали інтерес багатьох дослідників різних сфер наукового знання. Важливі теоретичні орієнтири для осмислення досліджуваного феномена репрезентують наукові розвідки Є. Андроса, А. Азарухіна, В. Афанасьєва, Є. Бабосова, А. Бальсіса, Є. Бистрицького, В. Безрукової, М. Гончаренко, В. Горського, Л. Духова, В. Іванова, А. Колодного, В. Кореняко, Н. Крамської, А. Никанорова, Є. Осичнюка, Л. Скворцова, Н. Соболева, О. Спіркіна, В. Табачковського, В. Шинкарука, І. Фролова, О. Яценка та інших авторів. Учені розглядають світоглядну культуру

як складне багатофункціональне поняття, розкриваючи його сутнісний зміст, структуру й особливості формування, окреслюючи співвідношення та взаємодію світогляду й культури.

Вікові особливості формування світоглядної культури, різноманітність форм прояву представлені в працях Б. Ананьева, Л. Божович, А. Валлона, Л. Виготського, Г. Заліського, М. Каган, І. Кона, О. Леонтьєва, Ж. Плаже, С. Рубінштейна, П. Чаматі, О. Шаповал та інших науковців.

Педагогічний аспект проблеми світоглядної культури, практична реалізація методики та шляхів формування й розвитку світогляду в навчально-виховному процесі простежується в дослідженнях П. Блонського, Я. Коменського, А. Макаренка, В. Сухомлинського та інших педагогів.

У проблемному полі сучасних наукових пошуків істотний внесок у становлення теорії й практики в питаннях світоглядного розвитку особистості, що значною мірою розширив межі розуміння цього феномена, здійснили такі вчені, як Л. Абросимов, В. Андрущенко, Р. Арцишевський, Н. Буринська, С. Гончаренко, Т. Горохівська, В. Гребеньков, В. Долженко, І. Зязюн, В. Ільченко, Н. Мойсеюк, Н. Ольхова, В. Паламарчук, Г. Позизейко, В. Смикал, Г. Тарасенко, В. Шамсутдинова та інші.

Постановка завдання. Наведене зумовлює необхідність дослідницьких студій експлікації теоретико-методологічних інтерпретацій світоглядної культури, її структури, функції та особливостей впливу на формування особистісної культури. Відтак виникає потреба в аналітичному огляді проблеми світоглядної культури в контексті педагогічного й філософського дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зауважити, що євроінтеграційне прагнення України та суспільства, демократичні перетворення й відмова від тоталітарної моделі управління змушують по-новому оцінювати людську особистість, її місце в соціумі. Водночас у суспільній свідомості відбуваються процеси, пов'язані з крахом колишніх ідеалів: ламаються стереотипи, підлягають переосмисленню раніше, здавалося б, непохитні ідеологічні установи. Так, розширення медіапростору, неконтрольований інформаційний потік, агресивна реклама дезорієнтують людину, особливо молодь, позбавлену стійких поглядів і переконань. У такій ситуації актуалізується проблема формування світоглядної культури, насамперед учнівської молоді, студентів, оскільки саме вони становлять генофонд нації, основу майбутньої еліти цивілізованого суспільства. Т. Горохівська

справедливо стверджує: «Ситуація, що нині склалась у державі, диктує необхідність переосмислення пріоритетів, з якими особистість підходить до осягнення історичного минулого й сучасності. Це визначає характер діалогу з історичним минулим, яке розглядається в межах кардинальних настанов нового мислення – фундаментальних цінностей збереження життя людини, забезпечення вільного самовдосконалення особистості, розвитку світу культури, неможливого без Істини, Краси й Добра» [7, с. 330]. Із цього постає необхідність розуміння сутності таких понять, як світогляд, культура, світоглядна культура, з відстеженням особливостей їх взаємодії.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що світогляд є системою свідомих і несвідомих уявлень людини про навколишній світ, суспільство та особисто про себе. Світогляд також можна розглядати як комплекс критеріїв, за допомогою яких такі філософські категорії, як прекрасне й погоне, піднесене та низьке, добро й зло, використовуються відповідно до конкретних речей, явищ, особистостей.

Зауважимо, що світогляд формується поетапно: у ранньому віці шляхом засвоєння духовних, ціннісних орієнтирів сімейного рівня, згодом – долучення до більш об'ємних сфер суспільного буття, зокрема, дошкільних і шкільних колективів, а потім і соціуму загалом з властивим йому національним, релігійним, політичним та морально-етичним становленням. Світогляд будується зазвичай на власних поглядах і переконаннях індивідів, передбачаючи норми, знання, цінності, оцінки та такі форми духовного осягнення світу, як віра, надія, любов, ідеал [11].

Однією з основ формування світогляду є культура. Як відомо, культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених унаслідок цілеспрямованої діяльності людства протягом його історії, а також взаємовідносини, що склались у процесі використання та відтворення цих цінностей, їх розподілу й обміну [17, с. 292]; це сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття; те, що твориться людиною [17, с. 313]. Якщо звернутись до «Психологічного словника», то культура витлумачується як «предметно-ціннісна форма перетворювальної діяльності, у якій відтворюється історично визначальний рівень розвитку суспільства та людини, породжується й утверджується людський сенс буття» [13, с. 225].

У статті ми під культурою будемо розуміти штучну сферу реальності, створену

людиною, що передбачає сукупність цінностей та ідеалів, які постають результатом індивідуальної творчості. Саме крізь призму засвоєння духовних цінностей як основи культури індивід знаходить не лише знання, а й переконання, віру, установки, моральні основи, що визначають мотивацію поведінки.

Водночас культура як суб'єктивна характеристика індивіда є цілісністю світогляду та образу дій; це цінність, яка віднаходить свою реалізацію в особистісному існуванні. Особистісна культура надзвичайно багатогранна, позаяк виражає, окрім зовнішньої культури, інтелектуальну, естетичну, духовну, моральнісну тощо.

В. Гребеньков виокремлює також такі компоненти загальної культури особистості: методологічну, політичну, правову, моральну, естетичну, філософську, релігійну [9].

Натомість особливе місце серед елементів особистісної культури посідає світоглядна культура, яку можна редукувати до сукупності знань і переконань, на основі яких формуються базові властивості особистості.

Наукова думка ще не склала чітке розуміння змісту й структури цього феномена. Існує низка підходів щодо дефініції поняття «світоглядна культура». Феномен світоглядної культури набуває поширення не так давно, адже інтерес до теми виник не раніше 80-х рр. XX ст. та пов'язаний із роботами Є. Бабосова та І. Николаєва. Учені вказують на необхідність дослідження сутності цього елемента культури особистості, його формування й розвитку. У їхніх дослідженнях закладаються концептуальні засади для здійснення перших теоретичних спроб розкриття сутнісного змісту цього феномена як складної системи, що має свою структуру, рівні та шляхи формування й розвитку [5, с. 24]. Світоглядна культура, як вказано у філософському енциклопедичному словнику, є «інтегральною ознакою змістового наповнення життєдіяльності суб'єкта, стилю й способу його життя» [17, с. 569]. А як її компоненти розглядаються системно сформовані ціннісні якості, що визначають здатність людини до диференціального осягнення явищ навколишньої реальності в усій її різноманітності з проекцією на характер і якість діяльності.

Проте на межі 80–90-х рр. XX ст. світоглядна культура набуває витлумачення з акцентуванням уваги на аналітичному описі її зовнішніх проявів у низці публікацій і досліджень.

Так, А. Азархін розглядає світоглядну культуру як особливої якості світогляд, від-

повідно до якого людина здійснює культурний спосіб життя [3]. У 1986 р. в Києві опубліковано монографію «Світоглядна культура особистостей», авторський колектив якої в складі В. Іванова, Є. Бистрицького, М. Тарасенка, В. Козловського доходить висновку, що світоглядна культура характеризує специфічну властивість людини сприймати та перетворювати звичайну соціальну дійсність у необхідній для себе формі, адекватній соціальному характеру суспільної діяльності [12].

Особливу увагу науковці приділяють практичній ролі особистості – творця. Сутність формування світоглядної культури вони вбачають в інтелектуальному засвоєнні загальнолюдських знань, розумінні й осмисленні їх для самосвідомості та самовизначення особистості, у виробленні програми поведінки в духовно-практичній діяльності особистості [12].

Водночас Н. Соболева в праці «Світогляд і життєвий вибір особистості» виділяє такі складники поняття «світоглядна культура», як світоглядні цінності та світоглядна активність особистості. Автор вважає світоглядну культуру кінцевою крапкою в становленні цілісного світогляду особистості, способом внутрішнього впорядкування взаємозв'язків індивідуального та соціального суб'єктів [15].

Таким чином, до кінця XX ст. в науці утверджується погляд на світоглядну культуру як еталон духовно-практичної життєдіяльності особистості, для якої культура є життєвою цінністю.

У складі світоглядної культури вчені виділяють такі основні чотири компоненти:

- знання;
- образ мислення;
- світоглядні цінності;
- творчу активність особистості.

Згодом з'являється більш емнісне визначення світоглядної культури. Науковці В. Андрущенко, Г. Позизейко, В. Смикал та О. Шаповал сходяться на думці, що світоглядна культура є вищим досягненням особистості, її духовно-практичним базисом, інтегральною, фундаментальною, цілісною, універсальною якістю особистості [4; 11; 14; 19]. Інші проведені дослідження, спрямовані на багатовекторність вивчення цього феномена, уточнюють дефініцію світоглядної культури, визначаючи шляхи й умови її формування в площині особистісного існування.

Так, О. Шаповал формує значення терміна «світоглядна культура» як особливим чином упорядковану організацію внутрішнього світу особистості, яка зумовлює способи її орієнтації в природному та со-

ціальному оточенні [19, с. 8–9]. Академік Академії педагогічних наук України В. Андрущенко вбачає у світоглядній культурі «духовно-практичну основу особистості, її внутрішній стрижень, джерело розуму, почуттів і волі, тобто мислення й переживання, та діяльність як активне відношення до дійсності» [4, с. 5].

На початку ХХІ ст. увагу дослідників (Л. Абросимової, Т. Горохівської, Н. Крамської, В. Лукевич, В. Шамсутдинові) привертає нерозривний зв'язок світоглядної культури особистості зі світовою, загальнолюдською культурою, такі вагомні детермінанти її формування, як національні й мовні особливості, історичні події, професійне середовище тощо.

Учені досліджують вплив на формування світоглядної культури особистості таких факторів, як окремі види мистецтва та наукові дисципліни, навчально-виховне середовище різних типів навчальних закладів [1; 19].

Продовжується уточнення дефініції поняття світоглядної культури. Визначено такі її функції: 1) освітньо-пізнавальну; 2) визначально-детермінуючу; 3) регулятивно-коригуючу; 4) діагностично-прогностичну; 5) виховну; 6) розвивальну; 7) соціально-адаптивну [19, с. 9].

На основі аналізу проведеного розмаїття тлумачень поняття «світоглядна культура», на нашу думку, можна виокремити три основні підходи:

– це окремий вид світогляду особистості, згідно з яким людина здійснює культурний спосіб життя [3; 9; 15];

– це властивість внутрішнього світу особистості, що є інтелектуальною основою її діяльності та мислення, спонукаючи людину до прояву активності [4; 7; 8; 14; 19];

– це специфічний прояв духовності індивіда, невід'ємний складник духовної культури людини, в основі якого лежать цінності особистості – духовна вісь [1; 10; 11].

Найбільш прийнятною з позиції педагогіки можна вважати останню дефініцію, оскільки вона визначає світоглядну культуру насамперед як компоненту загальної культури особистості, як елемент духовності. У цій якості світоглядна культура впливає на формування ієрархії цінностей особистості, виходячи з її світоглядних позицій. А відтак інформаційне насичення світогляду особистості визначає її ціннісні орієнтири, які направляють культурну діяльність індивіда, як внутрішню, так і зовнішню.

Саме накопичуючи в процесі життя й навчання світоглядний потенціал, людина має здатність вибирати з усього спектра

засвоєних поглядів, уявлень та ідей ті, що складають її переконання, життєву позицію, керуючись якими, вона засвоює загальнолюдську культуру, навколишній культурний простір, культурні цінності свого соціального середовища.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, світоглядна культура в сенсі особливої складової частини загальної культури особистості здійснює такі функції:

1) аналіз зовнішніх установок, норм і цінностей із позиції власного світогляду;

2) продукування особистих поглядів, позицій, переконань, норм та правил поведінки;

3) керівництво на їх основі взаємодіями індивіда з іншими людьми, діяльністю в іншому просторі, культурно-творчою діяльністю та самовдосконаленням.

Безумовно, світоглядна культура формується й розвивається впродовж усього життя. Накопичення корисної інформації, розширення кругозору, набуття життєвого досвіду та процеси, що відбуваються в суспільстві, наукові відкриття – усе це має вплив на світогляд людини. Водночас визначальним у формуванні світогляду є підлітковий період. Основні цінності закладаються в культурно-світоглядний фундамент особистості в старшому шкільному та студентському віці, що зумовлює необхідність організації діяльності (навчальної, суспільної, творчої) учнівської та студентської молоді.

Усе наведене дає можливість осмислити феномен світоглядної культури в контексті особливостей її становлення в процесі навчальної підготовки та виявлення основних функцій як визначальних регуляторів життєдіяльності молоді. Адже метою розбудови базової особистісної культури є формування світогляду та світоглядної культури майбутніх фахівців, що потребує відповідних методичних підходів і стимулюючих факторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абросимова Л. Формирование мировоззренческой культуры студентов в вузе гуманитарного профиля: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования», 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Смоленск, 2009. 20 с.
2. Азархин А. Эстетические факторы развития мировоззренческой культуры личности: автореф. дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.04 «Эстетика». К., 1986. 14 с.
3. Азархин А. Мировоззрение и эстетическое развитие личности. К.: Наукова думка, 1990. 192 с.
4. Андрущенко В. Мировоззренческая культура современного учителя: проблемы формирования. Высшее образование Украины. 2002. № 3. С. 5.

5. Бабосов Е. Духовный мир советского человека. Минск, 1983. 334 с.
6. Балл Г. Культуротвірна функція психологічної науки: монографія. К.; Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 264 с.
7. Горохівська Т. Історична наука як чинник формування світоглядної культури майбутнього вчителя. Сучасні інформаційні технології та інноваційна методика навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. К.; Вінниця, 2008. Вип. 18. С. 327–331.
8. Горохівська Т. Формування світоглядної культури майбутніх вчителів історії у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Вінниця, 2009. 20 с.
9. Гребеньков В. Взаимосвязь мировоззренческой и методологической культуры в духовном мире личности офицера: автореф. дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11 «Социальная философия». М., 1993. 20 с.
10. Долженко В. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «Теорія і методика виховання»; СХУ ім. В. Даля. Луганськ, 2006. 20 с.
11. Позизейко Г. Становление мировоззренческой культуры личности в условиях профессионального образования в вузе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Брянск, 2002. 21 с.
12. Попович М. Нарис історії культури України. К.: АртЕк, 1999. 728 с.
13. Психологический словарь / под ред. В. Войтюк. К.: Вища школа, 1982. 216 с.
14. Смикал В. Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». К., 2002. 22 с.
15. Соболева Н. Мировоззрение и жизненный выбор личности. К.: Наукова думка, 1989. 124 с.
16. Федотова В. Практическое и духовное освоение действительности. М.: Наука, 1991. 135 с.
17. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ильичев, П. Федосеев и др. М.: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
18. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. Шинкарук. К.: Абрис, 2002. 742 с.
19. Шаповал О. Формування світоглядної культури старшокласників у процесі засвоєння знань про людину і суспільство: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 «Теорія навчання». К., 2000. 17 с.

УДК 378: [338.48:005.336.2]

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Кулешова О.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет

Міхеєва Л.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет

У статті пропонується огляд деяких підходів вітчизняних та зарубіжних науковців до понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність». Автори розглядають професійну компетентність як основну умову професійного становлення майбутніх фахівців сфери туризму. У статті визначені шляхи формування професійної компетентності фахівців сфери туризму.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність, фахівці сфери туризму.

В статье предлагается обзор некоторых подходов отечественных и зарубежных ученых к понятиям «компетенция», «компетентность», «профессиональная компетентность». Авторы рассматривают профессиональную компетентность как основное условие профессионального становления будущих специалистов сферы туризма. В статье определены пути формирования профессиональной компетентности специалистов сферы туризма.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, специалисты сферы туризма.

Kuleshova O.V., Mikheieva L.V. PROFESSIONAL COMPETENCE AS A CONDITION OF FORMATION FUTURE SPECIALISTS' PROFESSIONALISM IN THE SPHERE OF TOURISM

The article proposes an overview of several approaches of domestic and foreign scientists on the concepts of “competence”, “competency”, “professional competence”. The authors consider professional competence as the main condition for the professional development of future specialists in the sphere of tourism. The article defines the ways of forming the professional competence of specialists in the sphere of tourism.

Key words: competence, competency, professional competency, specialists of the sphere of tourism.